

Konflikten i Hamad Bin Khalifa Civilization Center

D. 1. oktober 2015 modtog Civilstyrelsen et brev fra to medlemmer af henholdsvis bestyrelsen for Københavns Store Fond (Fremadrettet omtalt som KSF) og Støtteforeningen for Københavns Store Fond (Fremadrettet betegnet som Støtteforeningen). De to medlemmer hævdede, at driften af fonden havde været præget af en række uregelmæssigheder, som de ønskede, at Civilstyrelsen skulle vide besked om. Samtidig bad de to, hvor den ene jo altså selv var bestyrelsesmedlem, om aktindsigt i Civilstyrelsens korrespondance med fonden. Civilstyrelsen er tilsynsmyndighed for KSF, da fonden indtil 2020 var kategoriseret som ikke-erhvervsdrivendeⁱ, og Civilstyrelsen er myndighed for de ikke-erhvervsdrivende fonde, som Erhvervsstyrelsen er det for de erhvervsdrivende fonde.

Det lyder jo lidt mærkeligt, at et bestyrelsesmedlem ikke kan få det ønskede materiale fra fx bestyrelsesformanden, men derudover fremstår henvendelsen ikke særligt opsigtsvækkende. Men faktisk gav henvendelsen anledning til, at offentligheden kan få unikt indblik i en konflikt, som har fundet sted i en af Danmarks mest kendte moskeer, moskeen i Hamad Bin Khalifa Civilization Center, som også kendes som moskeen på Rovsinggade, og som i høj grad er spektakulær. Navnet Københavns Store Fond (KFS) er ikke særlig kendt i offentligheden, men KSF er den fond, som står bag moskeen på Rovsinggade. Moskeen er kendt for sin funktionalistiske, nordisk-inspirerede arkitektur, og den vakte ved sin indvielse stor opmærksomhed som Danmarks første 'stormoske', og indbydelser til indvielsen i juni 2014 gik ud både til kongehuset, folketingsmedlemmerne og Folkekirkens biskopper.ⁱⁱ Ud over moskeen, som altså er placeret i et større islamisk kulturcenter, har fonden købt to bygninger, som anvendes til moskeer i henholdsvis Skive (2012) og Skælskør (2015) samt en ejendom på Vingelodden 10, som blev købt i 2013 med det formål at indrette en skole. Planen om en skole er dog ikke blevet realiseret, og begge de andre moskebygninger blev i 2018 overdraget fra fonden til de lokale moskebestyrelser.

Henvendelsen fra de to bestyrelsesmedlemmer er bemærkelsesværdig, da den blev startskuddet til en omfangsrig korrespondance på omkring 6000 sider mellem Civilstyrelsen og forskellige personer og grupperinger inden for fondens og støtteforeningens bestyrelse. Konflikten i fonden formuleres af dele af bestyrelsen (som i løbet af konflikten udgør mellem et og fem af de ni bestyrelsesmedlemmer og som fremadrettet betegnes som oprørerne) som en udfordring af fondens bestyrelsesformand samt en kamp for at holde moskeen dansk og i overensstemmelse med dansk lovgivning. Konflikten formuleres fra den anden gruppe i bestyrelsen (som udgør mellem fire og otte bestyrelsesmedlemmer) som en kamp for at værne moskeen mod kupforsøg og radikale kræfter (fremadrettet betegnet som de formandstro). I denne artikel vil jeg præsentere det materiale, som jeg har

fået adgang til efter en ansøgning til Civilstyrelsen om aktindsigtⁱⁱⁱ. Materialet er ret omfattende og omfatter materiale på dansk, såvel som engelsk og arabisk. Teksterne på arabisk og engelsk indgår i materialet fra Civilstyrelsen sammen med officielle danske oversættelser foretaget af en officiel translatør. Denne artikel bygger på dette materiale samt materiale fra Det Centrale Virksomhedsregister (CVR) og Bygnings- og Boligregistret (BBR) og andet materiale, som er åbent tilgængeligt. Materialet giver et helt unikt indblik i dynamikken i konflikten, som den udspiller sig i referater fra fondsbestyrelsens møder og de breve og andre dokumenter, som de to grupperinger i konflikten udveksler med Civilstyrelsen. Konflikten, som altså i februar 2020 har varet i mere end 4 1/2 år, synes at have haft meget store konsekvenser for moskeen på Rovsinggade. Moskeen og kulturcenteret synes således på trods af massive pengeindsprøjtninger at stå midt i særdeles alvorlige økonomiske problemer. Hvordan endte den klart bedst finansierede moske i Danmarkshistorien med at have så store økonomiske eller organisatoriske problemer, at der er problemer med at få betalt varmeregningerne? Det er langt fra en simpel historie, men materialet fra korrespondancen med Civilstyrelsen giver et unikt indblik i processer og konflikter, som det ellers er svært at få viden om. Materialet er temmelig komplekst, men af hensyn til læsevenligheden er en del af de meget specifikke kommentarer flyttet til slutnoterne.

Fokus i den internationale forskning har primært været fokuseret på konflikter forbundet med etableringen af moskeer, som grundlæggende har været en konflikt mellem lokalpolitikere (og moskebestyrelser), og som især har udspillet sig i medierne.^{iv} Moskeen på Rovsinggade fik set fra dette perspektiv en flyvende start: formuleringer i lokalplanen betød, at man undgik en offentlig høring og deraf følgende risiko for offentlig polemik, Københavns Kommune var umiddelbart positivt indstillet, og arkitektfirmaet^v var en dygtig mediator mellem de forskellige interessenter og kommunen.^{vi} Men materialet viser, at der allerede inden indvielsen i 2014 var uvej på vej i form af forskellige beslutninger og processer i bestyrelsen. Disse processer handler bl.a. om forholdet til de udenlandske donorer. Det er velkendt, at moskeen er etableret efter en donation på 150 million kroner fra den tidligere emir af Qatar, men korrespondancen med Civilstyrelsen afslører, at der også har været andre udenlandske donorer i spil, og at den samlede investering i moskeen er over 225 millioner kroner. Det er umuligt ud fra materialet at få præcise svar på, hvad pengene er blevet brugt til, men materialet giver indtryk af, at bestyrelsesmedlemmer i et betydeligt omfang har ydet lån og bidrag til driften af moskeer og muslimske skoler både i Danmark og tilsyneladende også i udlandet. Beskyldninger om, at der også er nogen, der har taget af kassen til eget forbrug indgår også som et centralt element i konflikten. Uanset om der er hold i dette eller ej, er der ingen tvivl om, at penge og ressourcer står centralt i konflikten, og at konflikten på den måde i sin essens måske ikke er så forskellig fra, hvordan konflikter (principielt) kunne udspille sig i bestyrelser i andre typer af fonde eller foreninger. Konflikten er derfor på sin vis af mindre interesse set fra

et forskningsmæssigt (religionsvidenskabeligt) synspunkt. Materialets forskningsmæssige værdi ligger imidlertid i det enestående indblik, som det giver i, hvilke problemstillinger og tankegange der har præget arbejdet i den fond, der står bag én af Danmarks største moskeer. Hvordan forholder bestyrelsen og dens medlemmer sig fx til de udenlandske donorer, hvordan forholder de sig til de danske myndigheder?

Historien om KFS er imidlertid på ingen måde simpel, og den involverer en række aktører, som ikke alle er velkendte i offentligheden. Inden vi når til en præsentation af materialet, er der derfor behov for en præsentation af de mest centrale aktører.

Etableringen af Dansk Islamisk Råd, KSF og støtteforening for KSF

Historien om moskeen, der modtog de mange penge, men i dag alligevel synes måske at være på fallittens rand, er kompleks. Komplexiteten begynder allerede ved navnene. Moskeen er kendt i offentligheden som moskeen på Rovsingsgade, selvom postadressen er en lille stikvej ud fra Rovsingsgade ved navn Vingelodden. Blandt muslimer er moskeen kendt som Qatarmoskeen eller Khalifamoskeen med henvisning til det officielle navn Hamad Bin Khalifa Civilization Center, der henviser til Sheikh Hamad bin Khalifa bin Hamad bin Abdullah bin Jassim bin Mohammed Al Thani, som var Qatars Emir fra 1995 til 2013. I officielle sammenhænge benyttes også betegnelsen Khayr El-Barriya Moskeen, som betyder noget i retning af den bedste af alle skabninger med henvisning til en betegnelse for profeten Muhammed.

Bygningen på Vingelodden 1A er KFS's væsentligste aktiv. Men KSF er mere end moskeen på Vingelodden. KSF er etableret i 2008 af Dansk Islamisk Råd (DISR), som er grundlagt omkring 2002 og som på DISR's Facebookside beskriver formålet som:

at udbrede kendskabet til Islam og dennes værdier samt at sikre, at udøvelsen af islam sker i overensstemmelse med Koranen og Profeten (fvmh) under iagttagelse af forholdene i Danmark. Herudover arbejder DISR for at støtte danske muslimers ret udøvelsen [sic] af deres religiøse ritualer, værne om deres religiøse identitet, og pleje deres kulturelle og sociale interesser. Det er vigtigt for DISR at bidrage til at tegne et mere nuanceret billede af islam i den offentlige opinion og ikke mindst giver muslimer værktøjerne til at deltage aktivt i samfundet.^{vii}

På rådets oprindelige hjemmeside www.disr.dk beskrives rådets opgaver som at afholde undervisning og kulturelle arrangementer, at oplyse om Islam som en universel og afbalanceret religion og afholde kulturelle, sociale og sportslige aktiviteter, i særdeleshed for børn og unge. På hjemmesiden nævnes også eksplicit *The European Council for Fatwa and Research*, en organisation - som er hjemmørende i Dublin og

grundlagt i 1997 på initiativ af *Federation of Islamic Organizations in Europe*.^{viii} Disse organisationer er kendt for deres forsøg på at udvikle råd og retningslinjer for, hvordan muslimer som en minoritet i Europa kan kombinere livet i europæiske samfund med efterlevelse af islamisk praksis (fiqh al-'aqliyyat).^{ix}

I offentligheden har både moskeen og DISR i høj grad været forbundet med Jihad El Farra, en velanset ortopædkirurg fra Syrien.^x Ved indvielsen af moske og kulturcenter i 2014 fremhæves han som den centrale drivkraft, men han dør ikke længe efter, i oktober 2015, af kræft. Umiddelbart er det ikke helt klart, hvad DISR egentlig er for en type organisation. Organisationen er sammen med andre organisationer, som Muslimernes Fællesråd oprettet i 2006, og Dansk Muslimsk Union oprettet i 2008, blevet betegnet som 3. generation af muslimske organisationer i Danmark^{xi} efter de statsstyrede (1.generation) og de transnationale muslimske organisationers (2. generation).^{xii} I modsætning til Muslimernes Fællesråd og Dansk Muslimsk Union, som er reelle paraplyorganisationer med en række moskeer og foreninger under sig, fremstår Dansk Islamisk Råd dog mere som en gruppe af enkeltpersoner fremfor en paraplyorganisation. I offentligheden har rådet især været fremme i offentligheden gennem de udtalelser, rådet har udsendt ved fx terrorhandlinger. Rådet udsendte fx en udtalelse, der tog afstand efter Charlie Hebdo-skyderiet i januar 2015^{xiii}.

KSF er grundlagt i 2008 af tre medlemmer af DISR, herunder Jihad Al-Farra. Al-Farra er den eneste af de tre stiftere, som indtræder i bestyrelsen af KSF.

Fondens formål angives at være:

at yde almennyttig og almen velgørende støtte til kulturelle, sociale, handels/kommerciel- og undervisningsmæssige aktiviteter, herunder støtte, oprette og gennemføre drift af undervisningsforanstaltninger, herunder private skoler, moskeer, forsamlingssteder og lignende samt kulturelle foreninger (§2).

Formålsparagraffen er umiddelbart helt enslydende med formålsparagrafferne i to andre muslimske fonde i Danmark nemlig Familie Fonden^{xiv}, som blev etableret i Odense i 2007, og DIKEV fonden^{xv}. Der synes særligt at være en relation til Familie fonden, idet tre af de nuværende bestyrelsesmedlemmerne i KFS i en kort periode har været i bestyrelsen i Familie Fonden^{xvi}. I korrespondancen mellem Civilstyrelsen og KSF er der ikke materiale, der direkte omtaler, hvorfor man har valgt at etablere sig som en fond, men i referatet af et bestyrelsesmøde i 2011 fremgår det, at bestyrelsen er optaget af, om køb af en andelslejlighed er legitimt "fra et Shariaamæssigt synspunkt". Dette kunne tyde på, at bestyrelsen er optaget af, at tilpasse islamiske begreber til en dansk kontekst, og at netop fondskonstellationen med dens rødder i islamisk, opfattes som attraktiv.^{xvii}

Vedtægterne for KSF nævner, at startkapitalen er 300.000 kr. (§4), og at KSF skal opfylde sine mål ved egne indtægter fra udlejning og køb af ejendomme. Vedtægter fastlægger, at bestyrelsen vælges for fire år ad gangen, at bestyrelsesmedlemmer kan være bosiddende i Danmark eller i udlandet (§6), og at fondens midler i tilfælde af opløsning skal tilfalde Federation of Islamic Organizations in Europe (§9).

På trods af at fonden betegnes som hjemhørende i Københavns kommune, så er fem af de ni oprindelige medlemmer af fondsbestyrelsen, som alle er mænd født i perioden 1945-1967, bosiddende uden for Sjælland: To bor i Odense og tre bor i Aarhus. Netop denne sammensætning synes senere at være et af mange elementer i konflikten.

Støtteforeningen

I korrespondancen mellem Civilstyrelsen og KSF nævnes moskeens dagligdag næsten ikke. Der er få henvisninger til bøn eller undervisning, og kun enkelte steder nævnes en imam. Det skyldes givetvis, at moskeens daglige drift har været lagt ud til Støtteforeningen. Støtteforeningen er registreret som en forening^{xviii} og eksisterer indtil maj 2019, hvor den går konkurs, efter at en begæring om konkurs er modtaget den 21. november 2018. I materialet fra aktindsigten fremgår det, at Støtteforeningen er finansieret af lån fra fonden (brev til Civilstyrelsen af 4. november 2015), som beskrives som den organisation, som "står for driften af fondens moske". I den mellemliggende periode viser en søgning i CVR-registeret, at Støtteforeningen i perioden 2013 til 2018 har mellem én og ni ansatte medarbejdere, som tegner sig for mellem et og fire årsværk. Aktiviteten er størst i 2015 og 2016, mens medarbejdergruppen i 2018 indskrænkes til blot én medarbejder (og ét årsværk). Pengene i den ellers så velfinansierede Støtteforening synes derfor at slippe op, før man har fået etableret en måde, hvorpå moskeen og kulturcenteret kan være selvfinansierende fx ved at købe og udleje ejendomme, således som det er beskrevet i formålsparagraffen. Denne fornemmelse bekræftes af, at Støtteforeningen i 2015 anmelder en indsamling "via indsamlingsbøsser og toudsch (sic)-baserede it-løsninger i moskéen" til Indsamlingsnævnet. Indsamlingen var planlagt til at finde sted i tidsrummet 8. april 2015 til 8. april 2016.^{xix} Støtteforeningens formål er ifølge et bestyrelsesmøde i KSF d. 10. november 2013 "at administrere, holde tilsyn med Fonden samt at stå for projektet i København- både Moskeen og Civilisations Centeret (sic)". Moskeen er på dette tidspunkt endnu ikke færdigbygget. Ifølge samme referat udspandt der sig en "stor og bred diskussion om omstændighederne for etableringen af Støtteforeningen", herunder hvordan støtteforeningen forholder sig til Dansk Islamisk Råd, altså initiativtageren til etableringen af KSF. Denne relation afklares ikke. Hvem, der er udnævnt til at drive centeret, er tilføjet med rødt i referatet. Det fremgår også, at han er bemyndiget til "at udpege sit eget hold". På bestyrelsesmødet nævnes også oprettelsen af en teknisk komite, som skal stå for arbejdet med at få etableret en moske i Aarhus. Netop etableringen af en lang række forskellige organisationer, hver med deres bestyrelse, synes at udgøre et centralt element i konflikten. Det er

imidlertid ikke eksistensen af de mange foreninger, men derimod de økonomiske problemer, der står mest central i henvendelsen fra de to medlemmer af bestyrelsen i henholdsvis KSF og Støtteforeningen d. 1. oktober 2015.

Hvad der stod i brevet: Flere donorer og Aarhus-relationen

Brevet til Civilstyrelsen indeholdt ni konkrete punkter. Det første og vigtigste punkt var, at fondens bestyrelse ca. 14 dage tidligere havde modtaget et brev fra to udenlandske donorer, som krævede at få deres donation tilbage. Det har ikke tidligere været kendt i offentligheden, men fremgår altså af korrespondancen, at KSF ud over donationer fra Emir Hamad bin Khalifa gennem den statslige instans Private Engineering Office (PEO)^{xx} har modtaget penge fra yderligere to donorer, nemlig Qatar Charity^{xxi} og Munazzamat Al-Dawah. Disse to organisationer, som begge i modsætning til PEO er NGO, dvs. non-governmental organizations, hævdede i brevet til fondsbestyrelsen, at de havde ydet et bidrag på ca. 5 mio. Euro,^{xxii} som imidlertid ikke var blevet anvendt til formålet, efter at en anden udenlandsk donor, nemlig PEO, ydede en donation på det fulde beløb. Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah hævdede derefter at have fået lovnin g på, at deres donation ville overgå til finansiering af en moske i Aarhus (som de betegner som Khayr Al-Barriya 2), men da Khayr Al-Barriya 2 ikke er blevet realiseret, ønsker de pengene tilbagebetalt. Navnet Khayr Al-Barriya 2 er ikke nævnt i andet af materialet fra Civilstyrelsen. Flere af bestyrelsesmedlemmerne i KSF synes at være del af det aarhusianske moskemiljø, og bestyrelsesmøderne i 2011 og 2013 styrker endda den aarhusianske tilstedeværelse i bestyrelsen. På bestyrelsesmøde i 2011 annonceres det, at et af medlemmerne fra Odense har trukket sig tilbage, og da man samtidig vælger at udvide bestyrelsen, er der nu fem medlemmer fra Aarhus-området, en fra Odense og fire fra Sjælland. I referater fra møder i fondsbestyrelsen fra 2011 og 2013 fremgår det, at diskussionen om en moske i Aarhus allerede fra fondens etablering har været et centralt anliggende for fonden. På bestyrelsesmødet d. 19. juni 2011 fremgår det således, at der er købt en grund i Aarhus til en værdi af 5 mio. kr., men at det anbefales, at man venter med ”tinglysningen af jorden i KSFs navn, indtil projektet i København fuldføres”, men at ”moskeen i Aarhus ejes af fondens bestyrelse men administreres af Unionen af De Islamiske Foreninger i Aarhus”. Det nævnes også, at der står tre mio. kr. på en bankkonto. På dette punkt bliver oplysningerne i materialet lidt udfordrende. Det er ikke helt åbenlyst, hvordan man skal forbinde disse oplysninger med, hvad der ellers vides om moskebygningsplaner i Aarhus. En udfordring består i, at referatet er oversat fra arabisk, og at oversatte navne kan være svære at afkode. Er Unionen af De Islamiske Foreninger i Aarhus, som nævnes i referatet fx identisk med Forbundet af Islamiske Foreninger (FIF), som er en forening, der i en årrække har ønsket at bygge en moske i Aarhus?^{xxiii} I referatet fra bestyrelsesmødet fremgår det yderligere, at de aarhusianske medlemmer af fondens bestyrelse beder om økonomisk støtte (bidrag eller lån) til at leje et lokale i Bazaren, som kan benyttes til moske. Dette passer med oplysninger om, at den største

moske i Aarhus, Fredens moske i 2012 flyttede fra de lokaler, det havde haft under Lykkeskolen til større lokaler over en genbrugsbutik ved siden af Bazar Vest^{xxiv}. Fredens Moske vides også at være et aktivt medlem af FIF. Imidlertid er det ikke kendt i offentligheden, at FIF skulle have købt en grund, og FIF havde i 2011 blot indsamlet 1,3 millioner kr.^{xxv} I referatet fra bestyrelsesmødet d. 10. november 2013 fremgår det, at (hvad der oversættes til) Aarhus fonden efter ”dennes opløsning og overførsel af aktiverne, som vurderes til DKK 10 mil. fordelt over DKK 7 mil. jordværdi og 3 mil. bankbeholdning” inkorporeres fuldt i KSF. Igen er det ikke helt nemt at forstå, hvad referatet henviser til, da FIF stadig er en aktiv forening^{xxvi}, som bl.a. i 2016 har været involveret i diskussionerne om helhedsplanen i Gellerup^{xxvii} og hvert år arrangerer fællesbøn i forbindelse med Eid. På bestyrelsesmødet d. 10. november 2013 blev der på baggrund af inkorporationen af Aarhus Fonden i KSF etableret en såkaldt udvidet komite i Aarhus, som består af 16 medlemmer fra bl.a. fonden Kultur og Undervisningsfond (K.U.F.),^{xxviii} den Arabiske Kulturforening (som har etableret Fredens Moske), Al Nour ungdomsforening og den nu lukkede muslimske friskole Lykkeskolen.^{xxix} Den Arabiske Kulturforening i Aarhus har tilsyneladende med K.U.F. som bygherre og ejer på et tidspunkt købt en grund, hvorpå der skal opføres en ejendom, som skulle anvendes af Lykkeskolen, men som også skulle rumme et ungdomscenter og en moske.^{xxx} Lykkeskolen lukker imidlertid i 2018, efter at undervisningsministeriet trak støtten til skolen tilbage, mens K.U.F. i 2019 afholder en indsamling til køb af et ’kulturlokale’ på Edwin Rahrsvej i Aarhus.^{xxxi} Umiddelbart er det svært helt at gennemskue, hvordan økonomien for fonde, skoler, foreninger, moskeer hænger sammen, men det er i hvert fald klart, at dele af det arabiske moskemiljø i Aarhus spiller en afgørende rolle i konflikten i KSF i perioden indtil omkring 2017, hvorefter den aarhusianske indflydelse og interesse synes meget reduceret. Konflikterne fortsætter imidlertid med uformindsket styrke.

Rod i regnskaber og bestyrelsesmedlemmer

Fondsloven giver ret frie rammer for ikke-erhvervsdrivende fonde. Fondsloven angiver, at fonde skal benytte ordet »fond« (§ 3) i deres navn, men overlader derudover en stor del af rammerne for fonden til fondens vedtægter. Der er dog nogle enkelte regler, der beskrives, herunder at formanden skal sørge for, at bestyrelsen holder møde, når dette er nødvendigt, og skal påse, at samtlige medlemmer indkaldes (§ 20).

Ligeledes er det et generelt krav, at der skal føres referat af bestyrelsesmøder, og at referaterne skal underskrives af samtlige tilstedeværende medlemmer (§ 20 stk. 3).^{xxxii} Det er disse generelle krav, som de to bestyrelsesmedlemmer, der henvender sig til Civilstyrelsen i 2015, tager udgangspunkt i, idet de informerer Civilstyrelsen om, at der imellem 2008 og 2015 kun er afholdt to officielle møder, hvorfra der ikke er ført protokol, men at der har været en række andre møder, hvortil ikke hele bestyrelsen har været inviteret. Derudover påpeger de, at der ikke er lavet nogle årsregnskaber for fonden, men at denne har givet betydelige lån til andre organisationer, at der også er trukket private udgifter fra fondens konto, og at

der er overvejelser om overdragelse af værdier til anden fond. Endeligt påpeges det, at det er umuligt at få en konstruktiv dialog med formanden, og at man ønsker aktindsigt i Civilstyrelsens korrespondance med fonden. Henvendelsen til Civilstyrelsen bliver startskuddet til, at den konflikt, der givetvis har ulmet blandt medlemmerne inden, nu tager en direkte form, hvor breve og e-mails mere og mere overtages af de forskellige parters advokater.

Konflikten udfolder sig

Dagen efter, at Civilstyrelsen har modtaget brevet fra de to bestyrelsesmedlemmer, anmoder Styrelsen bestyrelsesformanden om at reagere på beskyldningerne i brevet. I et brev af 4. november 2015 afviser en advokat på vegne af bestyrelsesformanden de fleste af beskyldningerne og fremsender bl.a. underskrevne regnskaber fra 2010-2013. Anklagerne fra de udenlandske donorer afvises med henvisning til, at pengene ikke er givet til et konkret projekt (og nogle af donationerne i øvrigt er givet til Dansk Islamisk Råd). Lån til andre organisationer angår ifølge advokaten alene lån til Støtteforeningen, som ”står for driften af fondens moske og religiøse center”. Det bliver dog hurtigt klart for alle, at der er nogle problemer i forhold til, hvordan fonden er blevet drevet og den omfattende korrespondance, som finder sted imellem 2016 og 2019, handler om at få dem udredt. En væsentlig problematik drejer sig om, hvem der i det hele taget er medlemmer af bestyrelsen. Fra referatet fra bestyrelsesmøder i 2011 fremgår det, at man har udvidet antallet af bestyrelsesmedlemmer fra de ni, der nævnes i fondens vedtægter, til tolv. De tolv medlemmer, der nævnes i referatet, er de oprindelige otte samt fire nye. To af de nye medlemmer er fra Danmark, da bestyrelsen vælger at erstatte det medlem (fra Odense), der trækker sig, med to nye medlemmer fra Aarhus. Begrundelsen for at udvide bestyrelseskredsen med endnu et medlem er, at ”repræsentationen af det somaliske samfund i Fondens bestyrelse [nu] er fuldstændig”.

To af de nye bestyrelsesmedlemmer er derimod fra udlandet, henholdsvis fra Qatar og Kuwait, og synes at repræsentere Qatar Charity UK og Munazzamat Al-Dawah, som er organisationer, der har ydet bidrag til KSF. Relativt til PEOs meget store bidrag på over 100 mio. er deres bidrag små, men generelt såvel som i relation til størrelsesordenen på andre kendte bidrag til moskeer i Danmark, er det ikke ubetydelige summer. Det fremgår ikke, hvad formålet er med at inddrage disse i bestyrelsen, herunder om de selv har bedt om det, og om det er meningen, at de skal deltage i bestyrelsesmøderne. De noteres i hvert fald hverken som deltagende eller fraværende ved bestyrelsesmødet i 2013, hvor man imidlertid beslutter at udvide bestyrelsen med endnu et medlem, der ligeledes repræsenterer bidragsyderne. Der er i øvrigt et ønske om at udvide antallet af bestyrelsesmedlemmer til 15, men dette ønske fremsendes aldrig til Civilstyrelsen. I et brev fra 16. maj 2016 hævder en af de involverede advokater, at han ikke tidligere har set referatet fra 9. juni 2011, men har været i besiddelse af to andre referater fra 19. juni 2011, hvor det

fremgår, at der er udpeget ni medlemmer. Han hævder derudover, at bestyrelsen i perioden 2011-2016 har handlet, som om den havde ni medlemmer, men at situationen nu er kritisk:

”Der har i det seneste år været betydelig uro i kredsen omkring bestyrelsen, som er kulmineret med at forskellige personer mener sig berettiget til at sidde i fondens bestyrelse. Aktuelt er der to der mener at de er bestyrelsesformænd... og der er uenighed om bestyrelsens sammensætning”.

Sagen er ifølge advokaten ”sat på spidsen”, efter at fem af bestyrelsesmedlemmer (’oprørerne’) repræsenteret ved næstformanden har indkaldt til et bestyrelsesmøde, som advokaten tvivler på, er lovligt indkaldt, og valgt en ny bestyrelse. Advokaten mener, at årsagen til konflikten ligger i modsætningsforhold mellem de deltagendes baggrund i forskellige arabiske lande, og han fremlægger derfor et nyt sæt vedtægter som et konfliktløsningsforslag. I de nye vedtægter kan bestyrelsen bestå af 9-15 medlemmer, heraf max to personer med samme nationale tilhørsforhold (bortset fra dansk), fx maksimalt to palæstinensere, to tunesere, to somaliere, to qatarer og to syrere. Desuden skal der holdes mindst fire årlige møder og referatet skal være på dansk. Dette forslag synes dog langt fra at løse konflikten, hvis kernepunkt ifølge ’oprørerne’ synes at være den gamle formands brug af fondens midler. I et brev til fonden fra Civilstyrelsen fra 4. april 2017 gennemgår Civilstyrelsen anklagerne og konkluderer, at ”uoverensstemmelserne er så dybe og langvarige, at de påvirker ledelsen af fonden, hvilket i sidste ende kan påvirke selve fondens eksistens”. Civilstyrelsen overvejer derfor at afsætte fondens samlede bestyrelse, hvis der ikke snart findes en løsning.

Fonden som långiver?

I løbet af 2017, 2018 og 2019 udvikler konflikten sig yderligere. I brev fra Civilstyrelsen (4. december 2017) påpeger den, at den ikke ved, hvad den skal stille op med konflikten, idet den ”er hverken en forligsinstitution eller en domstol” og derfor fx ikke kan bistå ved afholdelse af bestyrelsesmøder. D. 14. januar 2018 afholdes endelig et bestyrelsesmøde, som Civilstyrelsen i et brev af 2. marts 2018 anerkender som lovligt. På bestyrelsesmødet genvælges den gamle formand som formand, og der indvælges to nye (danskbosatte) medlemmer i bestyrelsen samt tre medlemmer, der repræsenterer PEO. Med en legitimt valgt bestyrelse på plads åbner Civilstyrelsen i et brev til bestyrelsen d. 15. marts 2018 for en diskussion af to af de store stridspunkter i konflikten mellem bestyrelsesmedlemmerne. Det ene punkt handler om fondens finansielle dispositioner i forhold til de 227 mio. kr., som fonden ifølge brevet i alt har modtaget i bidrag. Allerede referaterne fra 2011 og 2013 beskriver, hvordan nogle af fondens bestyrelsesmedlemmer har ydet et lån på ½ mio. kr. til Familie Fonden. Der er også ydet et lån på 30.000 euro til en unavngiven privatskole i Frankrig. I referatet fra et bestyrelsesmøde i 2011 begrundes to af fondsbestyrelsesmedlemmerne lånet med, at det blev givet ”efter personlig overvejelse”, og fordi det var

”bydende nødvendigt” på baggrund af ”den svære tid skolen gennemlevede”. Bestyrelsen godkendte lånene, men anbefalede, at personlige overvejelser ikke lægges til grund for beslutninger om udlån. På baggrund af disse udlån blev det besluttet at fastlægge retningslinjer for lån, nemlig således at udlån kun gives til ’rådets medlemmer’ (hermed menes sandsynligvis Dansk Islamisk Råds medlemmer), og højst må udgøre 50.000 kr. DIKEV-fonden har desuden oplyst i sit årsregnskab fra 2015, at de har opnået et lån på 270.000 kr. fra KSF.^{xxxiii} Dette fremgår ikke af nogle af de dokumenter, som Civilstyrelsen har modtaget fra KSF, og listen over lån kan derfor være langt længere end, hvad der nævnes i materialet. Generelt virker det helt uoverskueligt at danne sig et fuldt overblik over, hvordan fondens midler er anvendt. En rapport af Deloitte om fondens økonomi 2013-14 fremhæver således et stort antal kontakthævninger, hvor man ikke ved, hvor pengene er havnet. I Civilstyrelsens brev af 15. marts 2019 fokuseres især på udbetalinger til nogle af bestyrelsesmedlemmernes familie samt lån til en virksomhed, som ifølge brevet ”sælger halal produkter til muslimerne”. Civilstyrelsen er ikke umiddelbart i stand til at tage stilling til alle beskyldningerne om misbrug af fondens penge, men anmoder formanden om redegørelse for nogle af udgifterne samt om at få tilsendt fondens årsregnskab.

Forsøg på magtovertagelse i fonden?

Det andet store stridspunkt er den rolle, som den største bidragsyder, PEO, synes at spille. PEO er ubetinget den største bidragsyder til KSF, og i sommeren 2017 stiller de krav om, at en bestemt person indvælges i bestyrelsen. De ønsker også, at alle bestyrelsesmedlemmer skal underskrive en erklæring, der indeholder betingelser om, at bestyrelsesmedlemmerne respekterer dansk lovgivning, afholder sig fra religiøs polemik, afholder sig fra at misbruge fonden politisk, men at de derimod overholder gældende regnskabsregler, og sikrer, at fonden er til gavn for alle danskere uanset tilhørsforhold, men herunder også for muslimer. Fondens må derudover ikke uden godkendelse fra PEO modtage gaver fra andre end fondens stifter og PEO, og skal være uafhængige fra andre organisationer og alene anvende fondens midler til fondens formål. Bestyrelsesmedlemmerne bør derudover påtage sig det fulde ansvar for bestyrelsens beslutninger, herunder at fonden ikke handler i strid med fondens formål og dansk lovgivning. Endelig skal alle bestyrelsesmedlemmer være ustraffede og udvise god adfærd og konduite. Erklæringen kan med henvisninger til nødvendigheden af at overholde dansk lovgivning og at leve op til formålet om at være til gavn for alle danskere ses som et forsøg på at få lagt låg på de voldsomme konflikter, som siden 2015 har raset i fonden. Men nogle af bestyrelsesmedlemmerne finder, at PEOs erklæring i stedet handler om, at PEO vil kontrollere fonden, og at erklæringen derfor må være i strid med dansk lovgivning. Civilstyrelsen er umiddelbart enige i, at dele af erklæringen strider mod fondsløvgivningens krav om en selvstændig ledelse. Civilstyrelsen forholdt sig dog i første omgang afventede i forhold til de to modsatrettede krav, der er fremlagt fra hver af de to lejre om at afsætte bestyrelsesmedlemmerne fra den anden lejr: ”Civilstyrelsens

endelig stillingstagen til anmodningerne om afsættelse af ovennævnte bestyrelsesmedlemmer afsættes, til styrelsen finder, at sagen er tilstrækkeligt belyst”.

I det brev, som Civilstyrelsens sender til fondsbestyrelsen d. 3. april 2019, opfordrer Civilstyrelsen fondsbestyrelsen til selv at håndtere en del af beskyldningerne om misbrug og evt. tilbagebetaling af fondens penge, men vælger at varsle, at de agter at afsætte fondens bestyrelsesformand under henvisning til en paragraf i fondsloven om egnethed til at beklæde hvervet som bestyrelsesmedlem.^{xxxiv} Civilstyrelsen beder i samme brev om flere oplysninger, herunder indsendelse af bestyrelsesmødereferater, årsregnskaber og dokumentation over samtlige lån. Endelig informerer Civilstyrelsen bestyrelsen om, at de har fået oplyst, at KSF siden 1. februar 2019 har udlejet Vingelodden 10 for en årlig leje på 2,5 mio. kr., og at fonden derfor sandsynligvis kan betragtes som erhvervsdrivende, men at styrelsen vil forsøge at få dette afklaret. D. 13. august 2019 rykker Civilstyrelsen for de ønskede dokumenter. D. 6. januar 2020 sender Civilstyrelsen et brev til fondsbestyrelsen om, at Erhvervsstyrelsen har vurderet, at KSF er erhvervsdrivende, og at tilsynet med KSF derfor flyttes fra Civilstyrelsen til Erhvervsstyrelsen. Det er således op til Erhvervsstyrelsen at tage stilling til, om hele eller dele af bestyrelsen skal afsættes.

Hvad kan sagen om Rovsinggademoskeen lære os om moskeer i Danmark?

Konflikten i Rovsinggademoskeen er kompleks. Materialet er omfattende, men fremstår alligevel ikke udtømmende for sagen: Kan fx der være andre årsager til konflikten end dem, der fremstår fra materialet? Og hvordan påvirker konflikten dagligdagen i moskeen? Det siger materialet ikke meget om, og her kan der kun gisnes. Alligevel er der meget, som materialet kan hjælpe med at kaste lys over. Jeg har fremdraget tre af disse nedenfor.

At tilvejebringe muligheder for 'islamisk levevis' i Danmark

Materialet giver for det første indsigt i, hvordan en personkreds inden for 'det arabiske moskemiljø'^{xxxv} forsøger at skabe forudsætningerne for at kunne leve islamisk inden for den danske lovgivning.

Umiddelbart viser materialet, at der er stærke relationer mellem moskemiljøet omkring moskeen på Rovsinggade, Fredens moske i Aarhus og Islamisk Trossamfund i Odense, som alle er vigtige moskeer i det arabiske moskemiljø. Det er interessant, at de øvrige større moskeer i Københavnsområdet, fx Islamisk Trossamfunds moske på Dortheavej, Islamisk Kulturcenter på Horsebakken eller Taibamoskeen ikke nævnes i materialet. Det er også interessant, at oprindelsen i forskellige arabiske lande i et vist omfang virker opsplittende, og at personer med somalisk baggrund også opfattes som et naturligt element i dette miljø (ved at skulle have repræsentanter) i modsætning til muslimer med tyrkisk, pakistansk, afghansk, bosnisk eller anden baggrund. Det understreger pointen fremført i forskningen om, at de arabiske og de somaliske moskemiljøer er tæt forbundet.^{xxxvi} Men materialet er også interessant som kilde til kulturen og værdierne i

bestyrelsen. Referaterne fra de første bestyrelsesmøder i 2011 og 2013 bærer præg af at foregå inden for en tydelig religiøs kontekst. Man begynder fx møderne med bøn, og man omtaler hinanden som brødre. På disse første bestyrelsesmøder er der ligeledes en vis overbærenhed med, at fondens penge udlånes af enkeltpersoner i bestyrelsen. Der er en forståelse af, at der generelt mangler penge i de muslimske miljøer ikke bare i Danmark, men over hele Europa, og en generel forpligtelse til at hjælpe, hvor der er behov, synes at veje tungere end de konkrete aftaler, der er lavet med de udenlandske investorer. I forhold til de udenlandske investorer fremstår det næsten som om, at bestyrelsen forsøger at holde dem uden for indflydelse ved fx ikke at invitere dem til bestyrelsesmøderne. De udenlandske investorer forsøger at tilkæmpe sig indflydelse gennem at bede om bestyrelsesposter. Det er et interessant bidrag til debatten om konsekvenserne af udenlandske donorer, at PEO på trods af det meget store økonomiske bidrag, de yder, faktisk først beder om bestyrelsesposter sidst i forløbet, hvor de mener, at processen er kørt af sporet. Forholdet til Civilstyrelsen synes derimod båret af både stor tillid og tiltro fra alle parter i processen. Der er en stærk bevidsthed om, at de beslutninger, som Civilstyrelsen tager, har helt afgørende betydning for, hvem der vinder kampen om fonden og moskeen.

Skabelse af rammerne om et islamisk liv i Danmark

Fondskonstruktionen er en oplagt ramme for at skabe betingelser for at etablere islamiske institutioner i Danmark, da fonden kan samle midler, som så kan komme en større gruppe af danske muslimer til gode. KSF er således ikke bare en fond, som finansierer en enkelt moske i København, men en fond med ambitioner om at finansiere moskeer andre steder i Danmark - i Skive, i Skælskør, men også med planer om at opføre en moske i Aarhus. KSF vekselsvirker derfor med forskellige andre islamiske fonde med henblik på at yde støtte til moskeer, muslimske friskoler, men også virksomheder, der producerer halalprodukter. Målet er også at kunne tilbyde en fuld pakke af islamiske produkter, hvorfor bestyrelsesmedlemmer i KSF i 2013 opretter rejsebureauet Halal Rejser APS. Halal Rejser APS synes dog aldrig at komme ordentlig i gang og går konkurs i 2015. Generelt er ambitionerne om at skabe en pakke af tilbud til danske muslimer i stort omfang stødt på grund. Bygningen på Vingelodden, der skulle være skole, lejes nu ud til andre aktiviteter. Tunki foods, som modtog et lån fra fonden, lukkede ned i 2014 (men ejeren har nu en anden virksomhed) og Støtteforeningen, som skulle drive moskeen, gik konkurs i foråret 2019. Den ambitiøse drøm om at tilbyde en 'fuld pakke' for danske muslimer synes at være en del af baggrunden for KSFs problemer, da denne model ikke er afstemt med donorerne, som har et ønske om at støtte opførelsen af en moske, som anses for en særlig gudsvelbehagelig handling^{xxxvii}, ikke at støtte små og men fondsbestyrelsen har givetvis også været dårlige til at sige nej til de mange personer, der synes at have kontaktet KSF for at bede om penge.

Hvorfor har KSF ydet bidrag til så mange lån?

Et andet aspekt, som materialet giver indblik i, er paradoksal nok, den udprægede pengemangel i dele af de danske moskemiljøer. Der er stort set ingen moskeer, som selv har pengene til at ansætte en imam. Blandt den tredjedel af moskeerne, der har en imam, er størstedelen aflønnet af Diyanet, den tyrkiske stats religionsministerium. Alligevel er der i årene mellem 2006 og 2017 sket en stor stigning i antallet af moskeer, der ejer deres egen bygning (fra 40% til 60%), men for mange moskeer er det et stort problem at få betalt både moskebygningen og udgifter til vand, el og varme^{xxxviii}. De meget store bidrag, som KSF har modtaget, har uden tvivl tiltrukket mange individer og moskebestyrelser, der har håbet på lidt hjælp til at betale huslejen. For nogle moskebestyrelser er det givetvis en yderlig forhindring, at man opfatter det som islamisk problematisk at tage lån i banker og kreditforeninger, da man mener, at det er "uislamisk" at beskæftige sig med renter. Mange kan derfor have kontaktet KSF – ikke for at få et bidrag, men for at få et lån.^{xxxix} Det var oprindeligt KSFs ide, at den ville blive selvfinansierende ved at købe ejendomme, som så kunne lejes ud til moskeer, friskoler og muslimske foreninger. Denne metode synes at fungere for en anden islamisk fond i Danmark, nemlig DIKEV fonden, som er knyttet til det tyrkiske moskemiljø. Men det viste sig vanskeligt for KSF, og i referatet fra 2013 er der beklagelser over, at moskeen i Skive slet ikke har tænkt sig selv at betale nogen som helst udgifter forbundet med moskekøbet. Det synes derfor som en oplagt udvikling, at KSF i 2018 afgiver disse ejendomme til de lokale moskeforeninger, hvilket i øvrigt også er en beslutning støttet af den største udenlandske bidragsyder, PEO, som mener, at de penge, som de har doneret, var øremærket én moske, nemlig moskeen i København. Og generelt giver materialet rigtig interessante oplysninger, netop om bestyrelsens forhold til de udenlandske donorer.

Betyder udenlandske donationer indflydelse i danske moskeer?

Et tredje aspekt angår diskussion om, hvilken rolle bidrag fra udenlandske donorer, især fra Golfen, spiller i europæiske moskemiljøer. Ifølge rapporter fra bl.a. Holland og Frankrig har mellem 10 og 20% af moskeerne i disse lande modtaget donationer fra udlandet.^{xl} Disse bidrag er på ingen måde en ny tendens. I 1970'erne og 1980'erne aflønnede Muslim World League, en NGO med tæt forbindelse med det saudiarabiske styre og det libyske Kaldet, således flere imamer og købte flere moskebygninger, især i Københavnsområdet, men også i Aarhus og Helsingør. Disse organisationers indflydelse aftog dog fra 1990'erne.

Fra begyndelsen af det 21. århundrede synes især Kuwait og Qatar at være aktive donorer. Således modtog (eller lånte) Den Muslimske Sammenslutning på Grimhøjvej i Aarhus i 2008 penge til at købe moskebygningen gennem den kuwaitiske Society of the Revival of Islamic Heritage (RIHS), ligesom

Islamisk Center Haderslev i 2013 modtog 1 mio. kr. fra Al-Khair Foundation i Kuwait. Moskeen på Rovsingsgade modtog som nævnt penge fra både Kuwait og Qatar, mens materiale fra det nyoprettede trossamfundsregister viser, at den saudiarabiske ambassade i 2018 også meldte sig på banen med et bidrag på 4,9 mio. til Taiba-moskeen, der havde købt en moskebygning til 18 mio. Den saudiarabiske ambassade ydede ligeledes et bidrag til Det Islamiske Forbund i Danmarks moske på Hejrevej ”med henblik på at rekonstruere taget og en væg, efter at de blev utætte”.^{xli} Det siger lidt om danske moskeers hårde kamp for at indsamle penge blandt deres medlemmer, at donationen udgør mere end halvdelen af foreningens samlede indtægter i 2018, dvs. mere end de kontingenter, Det Islamiske Forbund i Danmark får fra sine medlemmer.^{xlii} Med det nyoprettede trossamfundsregister som en god kilde kan man også se, at den shiamuslimske organisation Madina-Tul-Ilm Education Center har modtaget donationer fra udlandet i 2018 fx i form af over 25.000 kr. fra The Mainstay Foundation i London. Den shiamuslimske Imam Ali Moske opgiver ligeledes i 2018, at de har modtaget fem større donationer på over 20.000 kr., men det fremgår ikke fra hvem. Generelt er regnskaberne hos en del af trossamfundene ugennemskuelige, og Kirkeministeriet har da også udbedt sig nærmere oplysninger fra syv muslimske trossamfund, som efterfølgende har leveret tilstrækkelige oplysninger^{xliii} Pointen er dog, at større eller mindre donationer til moskeer i det arabiske sunnimuslimske og til det shiamuslimske moskemiljø i Danmark ikke er en ukendt sag, selvom det skal tilføjes at langt størstedelen af moskeerne i Danmark ikke synes at modtage donationer fra udlandet. Generelt viser trossamfundsregisteret også, at mange af moskeerne modtager flere penge fra donationer end fra medlemsbidrag, og at mange ikke synes at udnytte muligheden for at modtage donationer med fradragsret for bidragsyderen. Alt i alt bygger alt dette op til en konklusion om, at økonomien i mange moskeer er særdeles ustabil, hvilket understøtter pointen om, at KSF kan være blevet bestormet med ønsker om økonomisk hjælp og støtte. Det synes således oplagt at se købet af moskebygninger i Skive og Skælskør som et ønske om at bidrage til bedre økonomiske vilkår for en lidt bredere gruppe af danske moskeer.

Sagen om Rovsingsgademoskeen kaster en smule lys over konsekvenserne af udenlandske donationer i form af (relativt mindre) donationer fra Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah og en meget stor donation fra PEO, som ud over engangsbeløbet på ca. 150 mio. blev ledsaget af et tilsagn om et løbende indskud af 5 mio. kr. årligt. Sagen viser, at donation ikke i alle tilfælde automatisk betyder indflydelse, men at det kan være noget som den udenlandske donor skal kæmpe for. PEO bad således tilsyneladende ikke oprindeligt om at få direkte indflydelse på fondens drift. Ifølge det oprindelige gavebrev var det eneste krav, at ”gaven anvendes til køb og indretning af kulturhus med moske i ejendommen og at ejendommen ikke må sælges eller belånes uden gavegivers tilladelse” (brev af 27. oktober 2010). Lige netop dette krav forbrød

fondsbestyrelsen sig imod, idet man begyndte at yde lån og donationer mere bredt. PEO synes først at være blevet bevidst om dette i 2017. Det synes oplagt at koble anmodningen om bestyrelsesposter fra 2017 med, at PEO blev opmærksom på, hvordan fonden blev drevet, og at pengene blev anvendt til diverse formål. Måske har det også spillet ind, at Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah i modsætning til PEO allerede fra 2011 fik bestyrelsesposter. PEOs krav om bestyrelsesposter blev mødt med stærk modstand fra dele af bestyrelsen ('oprørerne'), som i et brev til Civilstyrelsen af 22.06.2017 skriver, at:

Betingelser om at deres bidrag er betinget af bestyrelsesposter eller lignende indflydelse har aldrig været en betingelse for bidrag, da fonden i så fald vil være underlagt styring af en udenlandsk statsejet bidragsyder. Dette er i strid med gældende fondslov og de hensyn bag en fond, ligesom det ikke er en del af en demokratisk styring af lokal moske i København.

Alligevel opnår PEO i 2018 tre bestyrelsesposter, og da PEO først satte sig ved bestyrelsesbordet, synes de imidlertid at have haft indflydelse på flere beslutninger, fx afgivelsen af moskebygningerne i Skive og Skælskør. Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah synes derimod ikke at have haft held med at styre KSFs dispositioner i særligt omfang. I en e-mail til bestyrelsens advokat fra et af de bestyrelsesmedlemmer, som repræsenterer disse to d. 12. maj 2016, trues der med en retssag, fordi de ikke er blevet inviteret med til bestyrelsesmøderne:

all the meetings and decisions that are taken place right now they are being conducted in unlawful manner. And it should be reported to the civil authorities so that those of us who were not involved in these fraudulent actions do not get blamed for it when things blow up, especially after Qatar Charity takes this matter to the court and things get examined.

Det vides ikke om repræsentanterne fra Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah er gået videre med planen om at lægge sag an mod KSF.

Det er imidlertid heller ikke tilfældet, at PEO uproblematisk kan sætte sin dagsorden igennem. PEO forslår fx på bestyrelsesmødet d. 15. oktober 2016, at der skulle oprettes en ny fondsinstitution, som skulle hedde Hamad Bin Khalifa Civilisations Center Fond, og at denne fond skulle have overdraget alle aktiver forbundet med centeret (Vingelodden 1), skolen (Vingelodden 10) og Støtteforeningen. Der var en del modstand i bestyrelse mod dette forslag af PR-grunde (vil blive betragtet som afhængig af et andet land), men også fordi, at navnet ikke anerkender, at Qatar Charity og Munazzamat Al-Dawah også har ydet bistand til fonden. Dette forslag blev ikke umiddelbart godkendt, men blev sendt i udvalg, som tilsyneladende aldrig har fulgt op på forslaget, selvom udskillelsen af moskeerne i Skælskør og Skive går et stykke vej i forhold til at gøre KSF til en fond, som alene har en enkelt moske, sådan som det oprindelige gavebrev indikerede. Det synes i alle tilfælde givet, at den magt, der følger med en løbende donation, som donationen fra PEO er, kan give større indflydelse end en engangsdonation, hvor

det kan være særdeles vanskeligt for donor at sikre sig, at pengene anvendes til formålet. Umiddelbart synes PEO at stoppe de årlige udbetalinger ved udgangen af 2018. Frafaldet af støtte betød, at moskeen selv måtte finde finansieringskilder og valgte derfor at udleje bygningen på Vingelodden 1, hvilket medførte, at Erhvervsstyrelsen nu vurderede, at fonden var erhvervsdrivende, og at Erhvervsstyrelsen nu skulle overtage tilsynet.

Moskeen i orkanens øje?

Materialet fra korrespondancen mellem bestyrelsen i KSF og Civilstyrelsen er kæmpestort og indeholder mange andre konflikter og episoder end beskrevet ovenfor. På bestyrelsesmødet 1. juni 2017 berettes der fx om, at der netop er afsluttet en skattesag, da Skat har stillet krav om betaling af ubetalt ejendomsskat fra 2015 på ca. 377.000 kr. under trussel om at sætte ejendommen på tvangsaktion. Der var også en ubetalt ejendomsskat fra 2014 på 400.000 kr. På mødet diskuteres også skolebygningen i Vingelodden 10, hvor fonden gerne vil indrette en almindelig folkeskole, men at fonden endnu ikke har de nødvendige tilladelser fra kommunen. Sagen om ejendomsskatten handler om, at menigheden i moskeen aldrig er blevet et anerkendt trossamfund, som det var meningen fra begyndelsen.

Det er ganske vanskeligt at reducere konflikten i Københavns Store Fond ned til en enkelt årsag. En del af konfliktpotentialer stammer givetvis fra uklar kommunikation om fondens formål: Er det at bygge en stor moske i København eller at tilgodese muslimer i Danmark generelt? En anden akse handler givetvis om moskeens profil. Der er for så vidt enighed blandt bestyrelsesmedlemmerne om, at moskeen skal være moderat, men der er uenighed om, hvordan man sikrer dette: Nogle mener, at dette bedst sikres ved en stærk forankring i Danmark, mens andre netop mener, at støtte fra en officiel organisation som PEO er den bedste måde at sikre sig mod, at moskeen overtages af radikale grupper. De bestyrelsesmedlemmer, der støtter, at PEO får indflydelse i moskeen, frygter således en overtagelse af moskeen "af Hizb ut-Tahrir eller muslimsk grupper svarende til Hizb ut-Tahrir". Men dette afvises af den anden gruppe ('oprørerne') som en "åbenbar grundløs og direkte injurierende beskyldning kun med det ene formål at miskreditere" (brev til Civilstyrelsen af 22.06.2017).

Sagen om moskeen på Røvsingsgade er paradoks. Selve processen med forhandling med Københavns Kommune om etablering var uden mange knaster. Moskeen har heller ikke haft problemer med at finde nogen, der har villet bidrage økonomisk til at få moskeen etableret. Men drømmen om en stor flot moske til glæde for såvel muslimer som ikke-muslimer stødte alligevel på grund. Og da problemer begyndte at vælte ind først med kontroverser med den tidligere ejer om vandindstrømning i kælderen fx og med

entreprenørfirmaet om prisen på ombygningen og siden med donorerne, som var utilfredse med hvordan deres penge var blevet anvendt, så synes fondsbestyrelsen ude af stand til at finde en udvej.

Spørgsmålet er, om alting havde set anderledes ud, hvis fondsbestyrelsen havde været velfungerende?

Kunne de økonomiske problemer have været undgået? Efter at Støtteforeningen gik konkurs synes moskeens fremtid usikker. Spørgsmålet er, om det nu er ved at være for sent?

ⁱ KSF var oprindeligt kategoriseret som en erhvervsdrivende fond, men en af de første handlinger, som fondens advokat forestod, var at sørge for at få den kategoriseret som en ikke-erhvervsdrivende fond.

ⁱⁱ Hverken Københavns biskop, repræsentanter for kongehuset, Københavns overborgmester eller lederne af Folketingets partier kom dog til åbningen (Jyllandsposten 15.06.2014). <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE6804142/spidserne-bliver-vaek-fra-indvielsen-af-stormoske/>

ⁱⁱⁱ Da materialet er så omfattende, har jeg valgt at begrænse min ansøgning om aktindsigt til perioden 1.01.2015- 1.06.2017 samt Civilstyrelsens korrespondance i perioden 01.06 2017–1.01. 2020.

^{iv} Se fx Astor, Avi. 2012. "Memory, community, and opposition to mosques: the case of Badalona." *Theory and society* 41 (4):325-349; Baker, Julius. 2017. "'Is it a mosque?' The Islamization of space explored through residents' everyday 'discursive assemblages'." *Identities*:1-21. doi: 10.1080/1070289X.2017.1321861; Becker, Elisabeth. 2017. "Good Mosque, Bad Mosque: Boundaries to Belonging in Contemporary Germany." *Journal of the American Academy of Religion* 85 (4):1050-1088; Cesari, Jocelyne. 2005. "Mosque conflicts in European cities: Introduction." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31 (6):1015-1024; ^v, Naylor, Simon, and James R Ryan. 2002. "The mosque in the suburbs: negotiating religion and ethnicity in South London." *Social & Cultural Geography* 3 (1):39-59; Jacobsen, Brian Arly. 2015. "Hellige bygninger på grænsefladen i dansk kommunalpolitik." *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* (62):91-105.

^v <http://www.hhai.dk/referencer/moske-paa-noerrebro/>

^{vi} Simonsen, Kirsten, Maja de Neergaard, and Lasse Koefoed. 2019. "A mosque event: the opening of a purpose-built mosque in Copenhagen." *Social & Cultural Geography* 20 (5):649-670.

^{vii} https://www.facebook.com/pg/DanskIslamiskRaad/about/?ref=page_internal

^{viii} Hjemmesiden er ikke længere tilgængelig, men kan findes vha waybackmachine.

^{ix} Caeiro, Alexandre. "The making of the fatwa. The production of Islamic legal expertise in Europe." *Archives de sciences sociales des religions* 155 (2011): 81-100.

^x <https://ugeskriftet.dk/navne/mindeord/jehad-al-farra>. Se også <https://www.kristeligt-dagblad.dk/bruger/303>

^{xi} Mikkelsen, Flemming. "The Diffusion and Innovation of Muslim Organizations in Denmark." *Journal of Muslim Minority Affairs* 39.2 (2019): 157-176.

^{xii} Mikkelsen nævner også Det Islamiske Råd, som en del af tredjegeration. Det islamiske Råd blev oprettet i oktober 2000 af politiker Hamid El-Mousti (S) som en sammenslutning af 30 muslimske organisationer. Ifølge en artikel i *Weekendavisen* 1.08 2003 var der dog aldrig en egentlig organisation.

^{xiii} <https://jyllands-posten.dk/indland/ECE7349635/Dansk-Islamisk-R%C3%A5d-ford%C3%B8mmet-angreb-p%C3%A5-Charlie-Hebdo/>

^{xiv} Familie fonden er en erhvervsdrivende fond, som ifølge fondens regnskabet bl.a. har givet jævnlige donationer til Roser Skolen, en muslimsk friskole, som lukkede i 2019.

^{xv}, som er en anden muslimsk fond

^{xvi} Jf. <https://cvrapi.dk/> drejer det sig om perioden 15.10.2013 til 01.12.2013.

^{xvii} Om dette se Lene Kühle "Moskeen er for alle", paper til workshop Juridisk Fakultet, Københavns Universitet 11.01.2019.

^{xviii} Den er først registeret som en frivillig forening i CVR-registeret fra 19. oktober 2012 (CVR-nummer: 34650446), og igen som en forening med samme navn, men bare som forening og ikke frivillig forening fra 1. december 2012 (CVR-nummer 34681376). Den først registrerede støtteforening nedlægges dog hurtigt igen, nemlig d. 18. marts 2013.

^{xix}

http://www.indsamlingsnaevnet.dk/~media/raw_indsam/Anmeldelser/Anmeldelser_S/Stoetteforeningen_for_Koebenhavn_Store_Fond_IN_01164_anmeldelse.ashx.

^{xx} <https://www.protenders.com/companies/private-engineering-office-peq>

^{xxi} Qatar Charity er grundlagt i 1992 og er blevet betegnet som den mest magtfulde NGO i Qatar (Christian Chesnot & Georges Malbrunot *Qatar Papers. Comment l'émirat finance l'islam de France et d'Europe*, Dokument Michel Kafon 2019), s. 7. Ifølge Chesnot & Malbrunot er Munazzamat Al Dawa Al-Islamiyya er organisation knyttet til Qatar Charity (s. 56). Samtidig synes de også at opfatte Hamad bin Khalifa (og dermed PEO) som forbundet med Qatar Charity, mens materialet fra KSF snarere synes at indikere et modsætningsforhold mellem PEO og de øvrige to organisationer.

^{xxii} I referat fra bestyrelsesmøde 15.10 2016 fremgår det, at Qatar Charity har doneret 2.700.000 Euro og Dawa Organisationen 1.800.000 Euro.

^{xxiii} Foreningen for Moské og Islamisk Center er stiftet i 2002, men blev i 2006 til Forbundet af Islamiske Foreninger (FIF). Såvel forening som forbund har haft etableringen af en stormoske i Aarhus som mål. Forbundet inkluderede i 2006 11 foreninger.

^{xxiv}

https://samtdsreligion.au.dk/fileadmin/Samtdsreligion/Religion_i_Aarhus_2013/online_med_forside.pdf#page=199

^{xxv} Thomsen, Nadia Toft. "Moskébyggerier i Danmark—To casestudier fra Aarhus." *Religion i Danmark* 9.1 (2017): 80-91, s. 84.

^{xxvi} Hvor Foreningen for Moské og Islamisk Center havde til formål at indsamle penge, så synes FIF ikke umiddelbart engageret i at indsamle penge og har ikke længere en aktiv hjemmeside

^{xxvii} <https://skraeppebladet.dk/blad/2010-11/indstik-helhedsplan/moskeforeningen-siger-ja/>

^{xxviii}

http://www.indsamlingsnaevnet.dk/~media/raw_indsam/Anmeldelser/Anmeldelser_K/Kultur_og_Undervisningsfond_KUF_IN_01562_tilladelse.ashx

^{xxix} CVR-registeret angiver 2006.

^{xxx} <https://gellerup.nu/2015/06/02/lykkeskolen-onsker-ny-skole/>

^{xxxi}

http://www.indsamlingsnaevnet.dk/~media/raw_indsam/Anmeldelser/Anmeldelser_K/Kultur_og_Undervisningsfond_KUF_IN_01562_tilladelse.ashx

^{xxxii} <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2012/938>

^{xxxiii} Kühle, L. and Larsen, M., 2019. *Danmarks Moskéer: Mangfoldighed og samspil*. (Aarhus Universitetsforlag 2019), s. 144.

^{xxxiv} <https://danskelove.dk/fondsloven/14>

^{xxxv} Jf rapporten *Moskéer i Danmark II* og bogen *Danmarks Moskéer* (Aarhus Universitetsforlag 2019) udgør opdelingen i forskellige etniske moskemiljøer (tyrkisk, arabisk, pakistansk, somalisk, bosnisk, afghansk) en nøgle til at danne sig et overblik over moskerne i Danmark.

^{xxxvi} Lene Kühle. *Moskeer i Danmark: islam og muslimske bedesteder*. Forlaget Univers, 2006, S. 112 og Lene Kühle og Malik Larsen. *Danmarks Moskéer: Mangfoldighed og samspil*, Aarhus Universitetsforlag 2019, s. 228.

^{xxxvii} Se Lene Kühle og Malik Larsen *Danmarks Moskéer: Mangfoldighed og samspil* (Aarhus Universitetsforlag 2019), s. 116.

^{xxxviii} Se fx Lene Kühle og Malik Christian Reimer Larsen. "Moskéer i Danmark II: En ny kortlægning af danske moskéer og muslimske bedesteder." (2017) eller Lene Kühle og Malik Christian Reimer Larsen. *Danmarks Moskéer: Mangfoldighed og samspil*. (Aarhus Universitetsforlag 2019).

^{xxxix} Et projekt finansieret af det norske forskningsråd er i øjeblikket i gang med at undersøge, hvilken betydning ideen om at undgå renter har for muslimer i de nordiske lande <https://www.prio.org/Projects/Project/?x=1776>

^{xl} <https://www.kristeligt-dagblad.dk/finansiering-af-moskeer-i-danmark>

^{xli} Det fremgår ligeledes af moskéen på Hejrevejs regnskab, at Kirkeministeriet har godkendt donationen til trossamfundet på 371.000 kroner. Ligeledes fremgår det, at pengene er blevet brugt til at renovere taget og væggene i moskeen. Moskeen fremhæver selv at "Donationen er således ikke ulovlig." <http://www.km.dk/andre-trossamfund/trossamfundsregistret/liste-over-anerkendte-trossamfund-og-tilknyttede-menigheder/>

^{xlii} <https://www.tidende.dk/tidende/indland/2020/01/24/saudi-arabien-har-givet-penge-til-endnu-en-kontroversiel-moske-i-koebenhavn/>

^{xliii} "Syv trossamfund med rod i donationerne. Alle er islamiske - flere er stærkt kontroversielle"
Kristeligt-Dagblad 27. januar 2020.